

Ziyaretçilerin Kara Turizm Destinasyonlarını Ziyaret Etme Motivasyonları Üzerine Ampirik Bir Çalışma: Ulucanlar Cezaevi Müzesi Örneği

Cemal Kaleli¹ Tamer Özlü² Kuttusi Zorlu^{3**}

¹ Bağımsız Araştırmacı, Samsun, Türkiye, cemallkaleliiii@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8267-2641

² Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Samsun, Türkiye, tamero@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8847-7967

³ Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Ardahan, Türkiye, kuttusizorlu@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8924-6549

Öz

Kara turizm çalışmaları son zamanlarda turizm çalışmaları içerisinde artış gösteren önemli bir konu alanı olmuştur. Ancak bu konu özelinde yapılan çalışmaların ampirik yönü eksik kalmıştır. Türkiye’de ise kara turizm çalışmaları oldukça sınırlıdır. Bu çalışmada, Ulucanlar Cezaevi Müzesi’ni ziyaret edenlerin davranışlarını açıklayabilmek için Planlı Davranış Teorisi’nin (PDT) tutum yapısı ile beş adet kara turizm yapısı (iç karartıcı deneyim, ilgi çekici eğlence, benzersiz öğrenme deneyimi, geçici ilgi ve duygusal rekreasyon) arasındaki nedensel ilişkilerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla Ulucanlar Cezaevi Müzesi’ni ziyaret eden kişilerden basit örnekleme dayalı olarak 366 anket verisi toplanmıştır. Elde edilen veriler Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) ile analiz edilerek araştırmada öne sürülen beş hipotez test edilmiştir. Bulgular, benzersiz öğrenme deneyimi ve duygusal rekreasyon yapılarının, ziyaretçilerin tutumları üzerinde güçlü bir belirleyiciliğinin olduğunu göstermiştir. Ayrıca geçici ilgi ve ilgi çekici eğlence yapıları ile tutum arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar bu tür destinasyonları ziyaret etmeye niyetli turistlerin davranışlarının açıklanmasında önerilen modelin kullanılabilirliğini destekler niteliktedir. Elde edilen sonuçların hem teorik hem de pratik anlamda çeşitli çıkarımlar sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kara Turizm, Planlı Davranış Teorisi, Tutum, Müze Turizmi, Ulucanlar Cezaevi Müzesi

An Empirical Study on Visitors' Motivation to Visit Dark Tourism Destinations: The Case of Ulucanlar Prison Museum

Abstract

Dark tourism studies have recently become an increasingly important subject area within tourism studies. However, the empirical aspect of the studies on this subject has been lacking. In Türkiye, dark tourism studies are pretty limited. In this study, to explain the behaviour of visitors to Ulucanlar Prison Museum, the causal relationship between the attitude structure of Planned Behavior Theory (PDT) and five dark tourism constructs (depressing experience, exciting entertainment, unique learning experience, temporary interest and emotional recreation) is examined. The aim is to reveal the relationships. For this purpose, 366 survey data were collected from simple sampling from people visiting the Ulucanlar Prison Museum. The obtained data were analyzed with the Structural Equation Model (SEM), and five hypotheses were tested in the research. The findings showed that unique learning experiences and emotional recreation structures strongly determine visitors' attitudes. In addition, it was determined that the relationship between temporary interest and interesting entertainment structures and attitudes was positive. These results support that the proposed model can be used to explain the behaviour of tourists who intend to visit such destinations. The results obtained are thought to provide various inferences theoretically and practical.

Keywords: Dark Tourism, Theory of Planned Behavior, Attitude, Museum Tourism, Ulucanlar Prison Museum

önerilen atf/cite this article as

Kaleli, C., Özlü, T. & Zorlu, K. (2024). Ziyaretçilerin Kara Turizm Destinasyonlarını Ziyaret Etme Motivasyonları Üzerine Ampirik Bir Çalışma: Ulucanlar Cezaevi Müzesi Örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 87-107.

**Sorumlu yazar e-posta/ Corresponding author e-mail: kuttusizorlu@ardahan.edu.tr

Araştırma Makalesi

Cilt 8, Sayı 1, 2024
ss. 87-107

Gönderim : 13.07.2023
1. Düzeltme: 22.09.2023
2. Düzeltme: 26.12.2023
Kabul Tarihi: 19.01.2024

Research Article

Vol 8, No 1, 2024
pp. 87-107

Received : 13.07.2023
Revision1: 22.09.2023
Revision2: 26.12.2023
Accepted: 19.01.2024

GİRİŞ

Seyahatler, insanlık tarihi boyunca toplumsal ya da dini etkinliklere katılmak, şifa bulmak ve yeni yerler görmek amacıyla gerçekleştirilmiştir; günümüz anlamında turizm ise 1950'lerden itibaren dünyada hızla gelişen bir sektör haline gelmiştir (Karataş & Babür, 2013). Ayrıca son zamanlarda hızla gelişen turizm sektöründe turistlerin zevkleri de gözle görülür bir şekilde değişmektedir. Günümüzde turistler diğer insanların deneyimlerini öğrenmenin yanı sıra yeni arayışlar ve deneyimler içerisindedirler ve turizm sektörü de değişen zevklere uyum sağlamaktadır (Fraiz, 2015; Millán vd., 2021). Bu nedenle birçok destinasyonda farklı turizm aktiviteleri yürütülmeye başlanmıştır. İnsanların ölüm, afet, acı, şiddet ve öldürme ile ilişkili yerlere ve olaylara duyduğu ilgi olarak tanımlanan kara turizmde son yıllarda ziyaretçiler için popülerlik kazanmaya başlayan bir turizm aktivitesi olmuştur (Timothy & Boyd, 2003; Foley & Lennon, 1996; Lennon, 2017). Kara turizm tekrar etmeyen (benzersiz) trajedilerin yaşandığı bir yerde, öğrenme deneyimi de sağlar. Bu bağlamda insanlar afetlerin, vahşetlerin, şiddetin, olağanüstü olayların, efsanelerin, mitlerin ve ürkütücü olayların yaşandığı yerleri ziyaret etmeye istekli ve meraklıdır. Günümüzde insanlar ölüm ve ölme eylemlerinden ve bunların gerçekleştiği yerlerden daha fazla etkilenmektedir. İnsanların kara turizm yerlerini ziyaret etme nedenlerinin tam olarak bilinmesine bağlı olarak turizm ürünlerinin geliştirilmesi, turist çekmek için pazarlama stratejilerinin uygulanması ve bu tür turizm faaliyetlerinin ülke mirası için önemi konusunda farkındalık yaratılmasına yardımcı olabilir (Lanouar & Goaid, 2018; Nawijn vd., 2018; Howell vd., 2019; Millan vd., 2021).

Literatürde, kara turizmle ilgili yapılan çalışmaların birçoğunda bu turizm türünün ziyaretçilerin motivasyonlarına ve destinasyonlara bağlı bir tipolojiye sahip olduğu yönünde bir fikir birliği vardır (Foley & Lennon, 1996; Ryan, 2005; Stone, 2005; Sharpley, 2009; Lennon, 2017; Lanouar & Goaid, 2018; Nawijn vd., 2018; Howell vd., 2019; Millan vd., 2021). Kara turizmin önemli alt kategorilerinden birisi de cezaevi turizmidir. Bu bağlamda hapisaneler insanlar için her zaman ilgi çekici yerler olmuştur (Strange & Kempa, 2003). Cezaevi turizmi, eski cezalandırma ve hapsedme alanları devre dışı bırakılan cezaevlerinin müzelere veya miras alanlarına dönüştürüldüğü yerlerdir. Cezaevi müzeleri, günümüzde popüler turistik deneyimler haline gelmiştir. Bu tür cezaevlerine yapılan ziyaretler, eğitim ve eğlenceyi birleştirmektedir (Stone, 2006; Fonseca vd., 2016). Son yıllarda bazı eski hapisaneler iyileştirilerek turizm destinasyonlarına dönüştürülmüş ve bu alanlarda ziyaretçi sayılarının artırılması hedeflenmiştir. Örneğin; Alcatraz Cezaevi Müzesi'ni 2022 yılında 1 milyon 300 bin kişi ve Ulucanlar Cezaevi Müzesi'ni 2021 yılında 221 bin kişi ziyaret etmiştir (The San Fransisco Standard, 2023; Altındağ Belediyesi, 2023). Artan popülaritesine rağmen, karanlık turizmin çok yönlü bir olgu olarak anlaşılması hala sınırlıdır ve kara turistlerin motivasyonlarını ve deneyimlerini inceleyen araştırma sayısı oldukça azdır (Biran vd., 2011; Lewis vd., 2022). Çok az çalışma, ampirik veri içeren kavramsal çerçevelere ve argümanlara dayanmaktadır. Sınırlı ampirik karanlık turizm çalışmalarının çoğunluğu tarihi savaş alanları ve toplama kamplarının sıcak

noktalar olduğu vaka çalışmalarıdır (Le & Pearce, 2011; Lennon & Foley, 1999; Miles, 2002). Nispeten daha az çalışma ise kara turizme katılanların motivasyonları ve ziyaret niyetleri arasındaki ilişkiyi, turistlerin kara turizm alanlarına yönelik ziyaret niyetlerini araştırmıştır (Zhang vd., 2016; Allman, 2017; Schneider vd., 2021; Lewis vd., 2022). Turistlerin motivasyonlarını ve deneyimlerini anlamak için kara turizme yönelik ampirik araştırmalara turist perspektifinden ihtiyaç vardır (Seaton & Lennon, 2004; Sharpley & Stone, 2009; Zhang vd., 2016; Allman, 2017; Schneider vd., 2021; Lewis vd., 2022). Ayrıca kara turizme katılanların motivasyonları ile ilgili son yıllarda çalışmalar yapılırsa da kapsamlı bir anlayış içeren çalışma sayısı yeterli değildir (Allman, 2017; Schneider vd., 2021; Lewis vd., 2022). Bu bağlamda bu çalışma, kara turizme katılan ziyaretçilerin kara turizm destinasyonlarına yönelik motivasyonlarını anlamak için gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ile PDT yapısı olan tutumlar ve kara turizmin beş boyutu (iç karartıcı deneyim, ilgi çekici eğlence, benzersiz öğrenme deneyimi, geçici ilgi ve duygusal rekreasyon) arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma Ulucanlar Cezaevi Müzesi'ni ziyaret eden kişilerden oluşmuştur. Söz konusu kesimden toplanan anket verileri YEM ile analiz edilerek araştırmada önerilen hipotezler test edilmiştir. Bulguların hem konu alanına teorik anlamda hem de destinasyon paydaşları için pratik anlamda çıkarımlar sağlayacağı öngörülmektedir.

Kavramsal Çerçeve

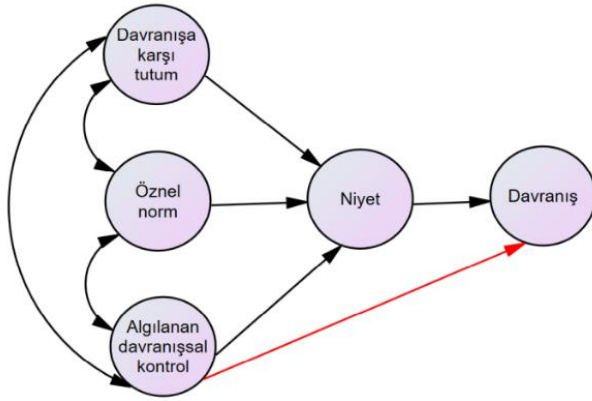
Kara Turizm

Batı kültüründe, ölüm ve hüznün gizemi siyah renkle ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda kara turizm, griden karanın koyu tonuna doğru gitmektedir ve batıda bu turizm faaliyetine "dark tourism" denilmektedir (Öztürk, 2016). Kara turizmi önceleri "thanatourism" olarak adlandırıldı, 1996'dan itibaren ise bu konuda uzman bir turizm çalışma alanı kurulmuştur. Ölüm, ızdırap, ziyaret etme ve turizm yüzyıllardır birbiriyle bağlantılıydı, ancak bu fenomenin kategorilere ayrılarak tanımlanması 1996'da Lennon & Foley tarafından gerçekleştirilmiştir. 1990'ların ortalarında ortaya çıktığı ilk günden bu yana, karanlık turizm kavramı, ulusal ve uluslararası ziyaretçileri çekmek ve büyülemek için dünyadaki belirli destinasyonlar, siteler ve cazibe merkezleri tarafından benimsenmenin yanı sıra akademik ve medya çevrelerinde artan bir şekilde ilgi görmüştür (Wright, 2014). Fonseca vd., (2016) turistlerin motivasyonuna göre kara turizmi altı kategoriye ayırmıştır. Bunlar: Savaş/savaş alanı, afet, cezaevi, mezarlık, hayalet ve holokost turizmi şeklindedir. Mevcut araştırmada Fonseca vd. (2016)'nın kategorize ettiği cezaevi turizmüne odaklanılmıştır. Kara turizm ve bu turizm kategorileriyle ilgili literatürde birçok çalışma (Çetinsöz, 2017; Aylan ve Kaya, 2020; Doğancılı ve Civelek-Oruç, 2016; Kanbur, 2021) Aylan ve Kaya, 2020; Allman, 2017; Lewis vd., 2021; Schneider vd., 2021; Özdemir & Çakmak, 2021; Kılıç ve Akyurt, 2011) mevcuttur. Örneğin Allman (2017) İtme-Çekme Faktörü Teorisi, Planlı Davranış Teorisi ve karanlık turizm yapılarının bir kombinasyonunu kullanılarak, karanlık turizm bölgelerini ziyaret eden turistlerin motivasyonlarını ve niyetlerini belirlemek için yeni bir teorik çerçeve oluşturmuştur (Allman, 2017). Kara turizm

yapılarının Türkiye’deki bir destinasyon özelinde teorik perspektifte incelenmesi yerinde olacaktır.

Planlı Davranış Teorisi (PDT)

PDT, belirli bağlamlarda insan davranışını tahmin etmek ve açıklamak için tasarlanmış bir sosyal psikoloji yaklaşımıdır. PDT’nin ana mantığı davranışa özgü faktörlerin doğasını anlamak üzere kuruludur (Ajzen, 1991). Ajzen (1991: 182)’e göre PDT tutum, öznel norm, algılanan davranışsal kontrolün niyet ve davranışı etkilemektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Planlanmış Davranış Teorisi (Ajzen, 1991: 182).

PDT, Mantıklı Eylem Teorisinin (MET) bir uzantısıdır ve geliştirilmiş halidir (Ajzen & Fishbein, 1975; Fishbein & Ajzen, 1980; Özer vd., 2015; Dil vd., 2016). Mantıklı eylem teorisinde olduğu gibi, planlanmış davranış teorisinde de merkezi bir faktör, bireyin belirli bir davranışı gerçekleştirme niyetidir. Niyetlerin bir davranışı etkileyen motivasyonel faktörleri yakaladığı varsayılmaktadır. Niyetler insanların davranışı gerçekleştirmek için ne kadar çaba sarf etmeye istekli olduklarının, ne kadar çaba sarf etmeyi planladıklarının göstergeleridir (Ajzen, 1991). Tutum; olaylar, insanlar, nesnelere ilgili olumlu ya da olumsuz değerlendirmelerdir ve bireylerin herhangi bir davranışa yönelik olumlu veya olumsuz olarak kişisel değerlendirmeleridir (Ajzen & Fishbein, 1977, akt. Özer vd., 2015). Öznel norm, bireyin çevresi tarafından uygulanan diğer bir deyişle sosyal baskıdır (Özer vd., 2015). PDT’ye göre niyet, davranışa yönelik tutum ve öznel normla birlikte algılanan davranışsal kontrolden de etkilenmektedir (Ajzen, 1991). Algılanan davranışsal kontrol ise istenilen davranışı gerçekleştirmek için sahip olunan olanaklara yönelik bireyin inancını göstermektedir (Martin vd., 2011; Özer vd., 2015). Ayrıca PDT ile iradeyle gerçekleşen davranışlarla birlikte irade dışı gerçekleşen davranışlar da ölçülmektedir (Han & Kim, 2010). Mevcut çalışmada PDT’nin bir yapısı olan tutumun karanlık turizmde motivasyonel belirleyiciler yapıları ile ilişkisinin test edilmesine odaklanılmıştır.

Kara Turizm ile Tutum Arasındaki İlişki

Gözle görülemeyen ve ölçülemeyen motivasyonun kişileri memnuniyet düzeyini etkilediği muhtemel görülmektedir. Bu bağlamda motivasyon, bireyi belirli eylem için

yönlendiren bir ihtiyaç, korku, durum ve güçtür (Fridgen, 1996; Moutinho, 2000; Eren, 2013; Koçel, 2013; Sarı-Gök vd., 2021; Yazıt & Bayram, 2022). Ayrıca motivasyon, insanların davranış şekillerinin anlamada önemli bir ipucudur (Dunne, 2009). Turist motivasyonu seyahate ilişkin karar verme sürecinde önemli bir belirleyici faktördür (Schneider vd., 2021). Seyahat motivasyonu bağlamında, kara turizm faaliyetlerine katılan ziyaretçilerin psikolojik durumu üzerinde etki oluşturan dört temel duygudan bahsedilmektedir. Bunlar; güvensizlik, minnettarlık, alçakgönüllülük ve üstünlük duygularıdır (Tarlou, 2005; Schineider vd., 2021): Mevcut araştırmada ise Allman (2017) ve Schineider vd.'nin (2021) çalışmalarında kullandıkları motivasyonel belirleyiciler ziyaretçilerin kara turizm aktivitelerine yönelik tutumlarının belirlenmesi adına kullanılmıştır. Bu belirleyiciler (güdüler) "iç karartıcı deneyim, ilgi çekici eğlence, geçici ilgi, benzersiz öğrenme deneyimi, duygusal rekreasyon" olmak üzere beş boyuttan oluşmaktadır (Allman 2017, Schineider vd., 2021). Literatürde, karanlık turizm yapıları ile memnuniyet düzeyleri ve tutum (Allman, 2017; Kim ve Choi, 2021; Schineider vd., 2021; Zheng vd., 2016), destinasyon imajı ve davranışsal niyet (Abraham vd., 2021; Qian vd., 2022) gibi yapılar arasındaki ilişkiler çeşitli teoriler perspektifinde sıklıkla incelenmiştir. Örneğin Allman (2017) İtme-Çekme Faktörü Teorisi, Planlı Davranış Teorisi ve karanlık turizm yapılarının bir kombinasyonunu kullanılarak, karanlık turizm bölgelerini ziyaret eden turistlerin motivasyonlarını ve niyetlerini belirlemek için yeni bir teorik çerçeve oluşturmuştur. Bulgulara göre karanlık deneyim ile tutum ve öznel norm arasında anlamlı bir ilişki saptanırken, karanlık deneyim ile niyet arasında herhangi bir anlamlı ilişki tespit edilememiştir (Allman, 2017). Yapılan bir başka çalışmada Qian vd. (2022) karanlık turizm bağlamında turistlerin destinasyon imajlarını nasıl oluşturduklarını anlamaya yönelik yerinde deneyim, destinasyon imajı ve davranışsal niyet arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Elde ettikleri bulgulara göre, yerinde deneyim boyutları ile imaj arasında çoğunlukla anlamlı ilişkiler saptamışlardır. Ayrıca destinasyon imajı boyutları ile davranışsal niyet arasında anlamlı ilişkiler olduğu da tespit edilmiştir. Kim ve Choi (2021) ziyaretçilerin tarih temelli karanlık turizme yönelik motivasyonlarını belirlemek ve ziyaretçilerin motivasyonları, özgünlük, duygu, memnuniyet ve tutum değişikliği arasındaki ilişkileri ampirik olarak test etmişlerdir. Bulgulara göre motivasyon ve tarihsellik, özgünlük ve duygu üzerinde olumlu bir etkiye sahipken ziyaretçilerin memnuniyetinin tutum değişikliğini de olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

Yukarıda incelenen literatür göz önünde bulundurularak, araştırmada kara turizm motivasyon belirleyicileri yapıları ile tutum arasındaki ilişkiler ölçülmek istenmiştir. Bu nedenle yapılar ve yapılar arasındaki ilişkileri incelemek için beş hipotez önerilmiştir (Şekil 6).

İç karartıcı deneyim: Kara deneyim, ölüm ve ölme eylemlerinin yanı sıra, kara bir turizm destinasyonunu ziyaret etmenin getirdiği anormal, tuhaf ve duygusal deneyimlere duyulan hayranlıkla da yakından ilişkilidir (Bissell, 2009). Bu boyut özellikle ölümle ilgili ifadeleri, anormal veya tuhaf olaylara ve yerlere duyulan hayranlığı ve ayrıca ölüm ve ölmeye ilişkin duygusal deneyimleri test etmek için önerilmiştir (Allman,

2017; Lewis vd., 2022). Örneğin Schineider vd. (2021) ve Allman (2017) tarafından yapılan çalışmalarda karanlık deneyim yapısı ile tutum yapısı arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Önceki araştırmalara dayanarak mevcut araştırmada aşağıdaki hipotez önerilmiştir:

H₁: İç karartıcı deneyimler ile tutumlar arasında olumlu bir ilişki vardır.

İlgi çekici eğlence: Turistler, medyadaki görüntülerin ardındaki gerçeği görmek veya ünlülerle duygusal bağ kurmak için karanlık turizm destinasyonlarını ziyaret edebilir. Çoğu zaman turistlerin ya da ziyaretçilerin seyahat ettikleri yerlerle aralarında duygusal bağ vardır (Foley & Lennon, 1996). Turistlerin bir alanı kendi miraslarının bir parçası olarak algıladıklarında öğrenmeye, duygusal katılıma ve kişisel miraslarına bağlanmaya daha fazla ilgi gösterirler ve kara turizm destinasyonlarını ziyaret etmektedirler (Poria vd., 2006). Özetle, yeni ve sıra dışı bir şeyler denemek için ziyaret ettikleri yerle duygusal bağ, eğlence değer anlamına gelir (Lewis vd., 2022). Literatürde (Allman, 2017; Schineider vd., 2021) ilgi çekici eğlence ve tutum arasında herhangi bir ilişki saptanamamıştır. Fakat mevcut araştırmada ilgi çekici eğlence ile tutum arasında anlamlı bir ilişki olabileceği varsayılarak aşağıdaki hipotez ifadesi oluşturulmuştur:

H₂: İlgi çekici eğlence ile tutumlar arasında olumlu bir ilişki vardır.

Benzersiz öğrenme deneyimi: Kara turizme katılan turist ya da ziyaretçilerin temel motivasyonları keşfetmek, keşifler yapmak ve eğitimidir (Raine, 2013). Bu turistler kara turizm destinasyonlarını keyifli bir deneyim için ziyaret etmektedirler ve genellikle duygusal olarak alanla etkileşime girmekten kopukturlar (Raine, 2013). Bazı durumlarda turist ya da ziyaretçiler destinasyonu fotoğrafçılık, eğitim gibi kara turizm ilgi alanı dışındaki amaçlarla ziyaret ediyor olabilirler (Lewis vd., 2022). Özetle, benzersiz öğrenme öğrenmeye, bilgiyi arttırmaya, tarihi ve kültürel mirasın bir bölümünü deneyimleye odaklanır. Schineider vd. (2021)'nin çalışmasında benzersiz öğrenme deneyimi yapısının tutum üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Benzersiz öğrenme deneyimi yapısıyla bağlantılı olarak aşağıdaki hipotez ifadesi oluşturulmuştur:

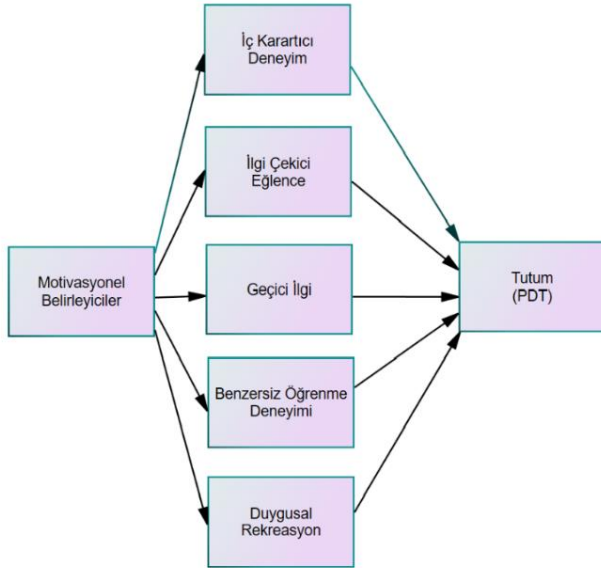
H₃: Benzersiz öğrenme deneyimi ile tutumlar arasında olumlu bir ilişki vardır.

Geçici ilgi: Genellikle tesadüfi ve plansız bir şekilde kara turizm alanlarına gerçekleştirilen ziyaretlerdir. Bu turist ya da ziyaretçiler kara olayları deneyimlemek için ziyaret etmek yerine ya bölgeye olan genel ilgileri nedeniyle ya da günlük yaşamın stresinden kaçmak için ziyaret etmektedir (Raine, 2013; Allman, 2017; Lewis vd., 2022). Turist ya da ziyaretçiler, sadece tatildeyken ya da serbest zamanlarında bir şeyler yapmak istedikleri için bir karanlık turizm destinasyonu veya etkinliğinde bilmeden kara turizmle karşılaşabilirler (Lewis vd., 2022). Özetle, bireyin ailesi/arkadaşlarıyla keyifli vakit geçirme fırsatını, kişisel güvenliği, doğal manzarayı ifade etmektedir. Allman (2017)'in saptadığı geçici ilgi ve tutum arasındaki anlamlı ilişki göz önünde bulundurularak mevcut araştırmada aşağıdaki hipotez önerilmiştir:

H₄: Geçici ilgi ile tutumlar arasında olumlu bir ilişki vardır.

Duygusal rekreasyon: Turizm alanındaki son araştırmaların çoğunluğu duygusal tepkileri ölçmek için geliştirilen psikolojik ölçeklerin uygulanmasına dayanmaktadır (Ma vd., 2013; Malone vd., 2014). Belirli turist davranışı türlerini motive eden motivasyonları nasıl etkileyebileceğinin daha incelikli bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunabilir. Özellikle niteliksel yaklaşımlar duygunun daha ayrıntılı bir analizine olanak sağlayabilir (Malone vd., 2014). Bu bağlamda bu çalışmada benzer ilgi alanlarına sahip insanlarla tanışma ve duygusal olarak yenilenme şansını ifade eden duygusal rekreasyon çalışmaya eklenmiştir (Schneider vd., 2021). Literatürde duygusal rekreasyon ile tutum arasındaki ilişkileri test eden çalışmalar (Schneider vd., 2021) sınırlıdır. Örneğin Schneider vd. (2021) söz konusu iki yapı arasında anlamsız bir ilişki saptamıştır. Mevcut araştırmada farklı bir metodolojik çerçeve benimsendiği için bu iki yapı arasında anlamlı bir ilişki olabileceği varsayılmıştır. Bu nedende duygusal rekreasyonu test etmek için aşağıdaki hipotez önerilmiştir:

H₅: Duygusal rekreasyon ile tutumlar arasında olumlu bir ilişki vardır.

Şekil 2. Kavramsal Araştırma Çerçevesi

Kaynak: Schneider vd., (2021: 143)

Ulucanlar Cezaevi Müzesi

İlk adı Cebeci Tevkifhanesi olan hapisane –zaman içerisinde Cebeci Umumi Hapishanesi, Ankara Merkez Cezaevi ve Ulucanlar Cezaevi adlarını aldı-, Ulus tarihi kent merkezinin kıyısındadır ve Ankara Kalesi'nin doğusunda bulunan bir tepe üzerinde yer almaktadır. Kendi adıyla anılan Ulucanlar Caddesi üzerinden yer alan Cezaevi, Dikimevi'nde metro ve banliyö hatları ile Altındağ Belediyesi ve tarihi kent merkezini birbirine bağlayan önemli bir güzergahtadır. Bulunduğu konumdan dolayı Ankara Kalesi, tarihi kent merkezi ve yeni kent ile güçlü bir görsel bağı vardır (Ulucanlar Cezaevi Müzesi, 2022).

1924'te yapılan Ulucanlar Merkez Kapalı Cezaevi, etrafında tarla ve sürülebilecek alanların olmasından dolayı tutukluların ıslahına yardımcı olabileceği düşünüldükçe

seçilmiş bir alandır. Zamanla yapılan ek yapılarla cezaevi büyütülmüştür. 1925 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından umumi hapisane olarak inşa ettirilmiştir. Ulucanlar cezaevinin konumlandığı tepenin, Cumhuriyet dönemi öncesinde mezarlık alanı olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Cezaevi açılmasından bir yıl sonra infazların gerçekleştiği bir yer olmuştur (Şekil 3). Cezaevinin Kapalı kısmı Ağustos 2006 tarihinde Sincan'a taşınmıştır. 12 Şubat 2008 tarihinde ise Ulucanlar Merkez Kapalı Cezaevi'nin Adalet Bakanlığı'na ait olan tahsisi kaldırılmıştır. Taşınmaz müze ve film stüdyosu olarak, kalan kısım ise sosyal ve kültürel amaçlara hizmet edilerek kullanılması koşuluyla Altındağ Belediye'sine tahsis edilmiştir. 1925 yılından 2006 yılına kadar geçen seksen bir yıl boyunca cezaevi olarak kullanılmıştır. Seksen bir yıl boyunca cezaevi olarak kullanılan yer günümüzde cezaevi müzesidir. Cezaevi olduğu süreçte bazı mahkûmlar infaz edilmiştir. Mahkûm yakınları ise içeride kalanlardan günlerce haber beklemiştir ve benzer şekilde birçok kara olay yaşanmıştır. Bu bağlamda Ulucanlar Cezaevi Müzesi yakın tarih açısından oldukça önemli bir yerdir. Ulucanlar Cezaevi'nde farklı zamanlarda Türk siyasi ve edebi hayatında Bülent Ecevit, Muhsin Yazıcıoğlu, Deniz Gezmiş, Necip Fazıl Kısakürek, Nazım Hikmet ve Ahmet Arif gibi tanınmış isimlerde kalmıştır. Cezaevinin dikkat çeken yerleri ise gazetecilerin ve tanınmış siyasilerin kaldığı Hilton koğuşudur (Şekil 3), tek kişilik hücrelerin yer aldığı tecrit odaları (Şekil 3), karanlık ve rutubet kokan koğuşlar, infazların gerçekleştiği darağacı dikkat çeken yerlerdir ve manzaralardır (Ulucanlar Cezaevi Müzesi, 2022).

Şekil 2. Ulucanlar Cezaevi Müzesinden görseller: a) müze girişi b) Hilton koğuşu c) infazların darağacı ve d) tecrit odalarının bulunduğu kısımlar.

YÖNTEM

Bu çalışmada, Ulucanlar Cezaevi Müzesi'ni ziyaret eden ziyaretçilerin/turistlerin motivasyonel belirleyiciler ile tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Söz konusu amaçla altı yapı arasındaki ilişkilerden oluşan hipotezler YEM ile test edilmiştir.

Veri Toplama Aracı ve Örneklem

Bu çalışmada kullanılan teorik çerçeveye dayalı olarak önceki çalışmalardan yararlanılarak bir veri toplama aracı tasarlanmıştır. Schineider vd. (2021) ve Allman (2017)'in araştırmalarında kullandıkları ölçekler Türkçeye uyarlanmıştır. Uyarlama aşaması maddeler, İngilizceden Türkçeye daha sonra tekrardan Türkçeden İngilizceye çevrilerek maddelerde anlam kaybı olup olmadığı kontrol edilmiştir. Bu aşamada bir çevirmen tarafından yardım alınmıştır. Ayrıca ölçeğin kapsam geçerliliğini sağlaması adına konu alanında uzman üç araştırmacının görüşleri de dikkate alınmıştır. Oluşturulan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin sorular yer alırken ikinci bölümde iç karartıcı deneyim (5), ilgi çekici eğlence (5), geçici ilgi (4), benzersiz deneyim (2), duygusal rekreasyon (2) ve tutumlar (5) olmak üzere 5 yapıya ait sorular bulunmaktadır. Yapılara ait maddeler için 5'li likert ölçek tipi kullanılmıştır. Araştırmanın geçerliğini artırmak, araştırma sorularının anlaşılabilirliğini kontrol etmek ve anketleri geliştirmek için 2023 yılının mart ayında Ulucanlar Cezaevi Müzesi'ni ziyaret eden 50 katılımcıya pilot test uygulanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Pilot Test Çalışmasındaki Ölçeklerin Güvenirlik Katsayıları.

Boyut	Cronbach's Alpha (α)
İç Karartıcı Deneyim (İKD)	,836
İlgi Çekici Eğlence (İÇE)	,862
Geçici İlgi (Gİ)	,801
Benzersiz Öğrenme Deneyimi (BÖD)	,880
Duygusal Rekreasyon (DR)	,850
Tutumlar (TUT)	,904

Pilot çalışma sonucunda ölçeklerin α katsayıları ,801-,904 aralığındadır. Söz konusu değerlerin 0,7'nin üzerinde olması kabul edilebilir bir orandır ve 1'e yaklaştıkça ölçeklerin güvenilirlik oranı artmaktadır (Özdamar, 1999). Bu sonuca göre araştırmada kullanılan ölçeklerin yüksek güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeklere ait etik kurul onayı Ocak 2023 tarihinde Ardahan Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurul Komisyonundan alınmıştır. Ölçekler dahilinde, Nisan-Mayıs (2023) aylarında Ulucanlar Cezaevi Müzesi'ni ziyaret edenlerden veriler toplanmıştır. YEM için örneklemin 200 ile 500 kişi aralığında olması gerektiği belirtilmektedir (Hair vd., 1998; Kline, 1998). Ayrıca YEM'de 10-15 değişken için 200-400 arasında örneklem büyüklüğü, minimum 50 değişkenli bir çalışma için

450 örneklem büyüklüğü gereklidir (Siddiqui, 2013). Ayrıca Değişken sayısı 10'dan fazla ise 200'den az örneklem büyüklüğü, tahminleri karasız hale getirmektedir ve istatistiksel gücü de zayıflatmaktadır (Siddiqui, 2013). Bu bilgiler ışığında kolay örnekleme tekniğiyle 400 adet anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Söz konusu anketlerden uygun yanıtlanmayanlar (34 adet) çıkarılmış ve 366 adet anket verisi analizlerde kullanılmıştır. Analiz aşamasında ilk olarak toplanan verilerin analize hazırlanma süreçleri gerçekleştirilmiştir. Veri setinin hazırlanmasından sonra analizler için SPSS ve AMOS programları kullanılmıştır. Analizler üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak katılımcıların demografik özelliklerinin yüzdeleri; ikinci olarak kullanılan YEM'in ilk adımı olan, güvenilirlik ve geçerliliğin test edildiği Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA); son olarak da motivasyonel belirleyiciler ile tutum arasındaki nedensel ilişkileri anlamak ve öne sürülen hipotezleri test etmek için YEM analizi gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Analizlerle birlikte elde edilen sonuçlar incelendiğinde katılımcıların %59,2'sini (n=217) kadınlar, %40,8'ini (n=149) erkekler oluşturmaktadır. Detaylı demografik bilgiler Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Demografik Bilgiler		(%)	n
Cinsiyet	Kadın	59,2	217
	Erkek	40,8	149
Medeni Durum	Evli	41,7	153
	Bekar	58,3	213
Eğitim Düzeyi	İlkokul-Ortaokul	11,7	43
	Lise	49,0	179
	Üniversite	33,5	123
	Lisansüstü	5,8	21
İkamet Yeri	Ankara	55,3	202
	Diğer	44,7	164
Yaş	18-24	44,7	164
	25-34	22,8	83
	35-44	11,9	44
	45-54	10,2	37
	55-64	8,4	31
	65+	2,0	7

Ölçüm Modeli (DFA)

Analizlerin ikinci aşamasında DFA'dan yararlanılmıştır. DFA, yapılar arasındaki ilişkilerin YEM analizi için uygun olup olmadığını belirlemek için kullanılmaktadır (Anderson & Gerbing, 1988). Mevcut araştırmanın DFA aşamasında "Maximum Likelihood (ML)" tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, kullanımının kolay ve uygunluk testleri sonuçlarının daha çok olmasından dolayı DFA'larda tercih edilmektedir (Schumacker & Beyerlein, 2000). DFA'dan sonra ilk olarak model uygunluğu değerlendirilmiştir. Bu kapsamda çeşitli uyum iyiliği değerleri incelenmiştir. İlk analizde uyum iyiliği değerlerinin düşük olduğu görülmüş ve "Modification Indices" bölümündeki öneriler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yakınsak geçerlilikte AVE değeri 0,50'den küçük olan İKD5 maddesi analizlerden çıkarılmıştır. Gerçekleştirilen modifikasyonlardan sonra elde edilen ölçüm modelinin, verilere iyi bir uyum gösterdiği saptanmıştır (Goodness-of-fit statistics: $\chi^2=502,363$, $df=194$, $\chi^2/df=2,590$, $p<.001$, $NFI=0.807$, $RFI=0.770$, $IFI=0.872$, $CFI=0.870$, $TLI=0.845$, $SRMR=0.078$ ve $RMSEA=0.088$). Bu bulgulara göre uyum iyiliği değerleri kabul edilebilir aralıktadır (Portela, 2012).

Ölçüm modelinde "Composite Reliability-(CR)" değerinin en az 0,70 sınırında olması beklenmektedir (Bagozzi ve Yi, 2012). Araştırmadaki değişkenlere ait CR değerleri 0,717-0,874 aralığındadır ve model bileşik güvenilirliğe sahiptir. Yine ölçeklerin Cronbach's Alfa (α) katsayı değerleri de 0,712-0,868 aralığındadır ve 0,7'nin üzerinde olması kabul edilebilir bir değerdir (Özdamar, 1999). "Construct Validity" için maddelerin standart faktör yükünün 0,5'ten büyük ve anlamlı olması beklenmektedir (Jöreskog & Sörbom, 1996). Ölçüm modelinde faktör yükleri 0,607-0,881 aralığındadır ve eşik değerinin üzerindedir. "Ortalama Açıklanan Varyans (AVE)" değerinin 0,5'ten yüksek olması (Bagozzi & Yi, 1988) çalışmada elde edilen AVE değerlerinin (0,505-0,641) literatürdeki eşik değerinin üzerinde olduğu görülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3. Ölçüm Modeli Sonuçları

Faktör ve Maddeler	SFL	CR	AVE	α
İç Karartıcı Deneyim (İKD)		0,801	0,505	0,816
İKD1-Kurbanların nasıl öldüğü ile alakalı kişisel merakı gidermek için ziyarete geldim.	,788***			
İKD2-Ölüm ve ölme eylemlerine tanık olmak için ziyarete geldim.	,772***			
İKD3-Sıra dışı ve tuhaf olaylara olan hayranlığımı gidermek için ziyarete geldim.	,684***			
İKD4-Sıra dışı olaylarla ünlü iyi bilinen yerleri ziyaret etmek için geldim.	,579***			
İlgi Çekici Eğlence (İÇE)		0,867	0,571	0,861
İÇE1-Hobi olarak gezmek için ziyarete geldim.	,607***			
İÇE2-Biraz eğlenmek için ziyarete geldim.	,636***			
İÇE3-Alışılmışın dışına çıkmak için ziyarete geldim.	,823***			
İÇE4-Yeni bir şey denemek için ziyarete geldim.	,827***			

Ziyaretçilerin Kara Turizm Destinasyonlarını Ziyaret Etme Motivasyonları Üzerine Ampirik Bir Çalışma:
Ulucanlar Cezaevi Müzesi Örneği

İÇE5-Sıra dışı bir şey denemek için ziyarete geldim.	,848***			
Benzersiz Öğrenme Deneyimi (BÖD)		0,781	0,641	0,852
BÖD1-Bilgimi arttırmak için.	,829***			
BÖD2-Kendi kültürümün bir parçasını deneyimlemek için.	,770***			
Geçici İlgi (Gİ)		0,864	0,617	0,779
Gİ1-Aile/Arkadaş ile keyifli bir zaman geçirmek için	,662***			
Gİ2-Doğal manzarası için.	,838***			
Gİ3-Hizmet kalitesinden dolayı.	,881***			
Gİ4-Kişisel güvenliğinden dolayı.	,741***			
Duygusal Rekreasyon (DR)		0,717	0,560	0,712
DR1-Benzer ilgi alanlarına sahip insanlarla tanışmak için	,696***			
DR2-Duygusal olarak yenilenmek için.	,797***			
Tutumlar (TUT)		0,874	0,584	0,868
TUT1-Dikkat çekici.	,621***			
TUT2-Eğitici.	,747***			
TUT3-Duygusal.	,824***			
TUT4-Özgün.	,788***			
TUT5-Faydalı.	,821***			

*** p < .001.

Ayırt edici geçerliliği sağlamak için Fornell-Larcker kriteri yerine Henseler vd. (2015) tarafından yeni bir yaklaşım olarak önerilen HTMT (heterotrait-monotrait) kriteri kullanılmıştır. AVE değerlerinin karekökleri alınarak elde edilen HTMT oranının, 0,9'dan küçük olması tercih edilmektedir (Henseler vd., 2015). HTMT oranına ait bütün değerler 0,9'un altındadır (Tablo 4).

Tablo 4. Heterotrait-Monotrait Oranı (HTMT) Sonuçları

Yapılar	İKD	İÇE	BÖD	Gİ	DR	TUT
İç Karartıcı Deneyim						
İlgi Çekici Eğlence	0,500					
Benzersiz Öğrenme Deneyimi	0,544	0,445				
Geçici İlgi	0,307	0,796	0,267			
Duygusal Rekreasyon	0,613	0,211	0,523	0,199		
Tutumlar	0,359	0,423	0,572	0,376	0,468	

Hipotezlerin Testi

DFA'dan sonra, hipotezlerin test edildiği yol modeline geçilmiştir. Bu aşamada YEM analizi kullanılmıştır. Modelde yer alan yapılar arasındaki nedensel ilişkilerin açıklanabileceği varsayılarak Şekil 7'deki model oluşturulmuştur. Maximum Likelihood tekniği kullanılarak gerçekleştirilen analizler sonucunda, uyum iyiliği değerleri yenilenerek eşik değerlere ulaşılmıştır (Goodness-of-fit statistics: $\chi^2=452,545$, $df=191$, $\chi^2/df=2,369$, $p<.001$, $NFI=0.826$, $RFI=0.790$, $IFI=0.892$, $TLI=0.867$, $CFI=0.890$,

SRMR= 0.074 ve RMSEA=0.082). Bulgulara göre, öne sürülen 5 hipotezden 2 tanesi desteklenirken 3 hipotez ise reddedilmiştir (Tablo 5 ve Şekil 7).

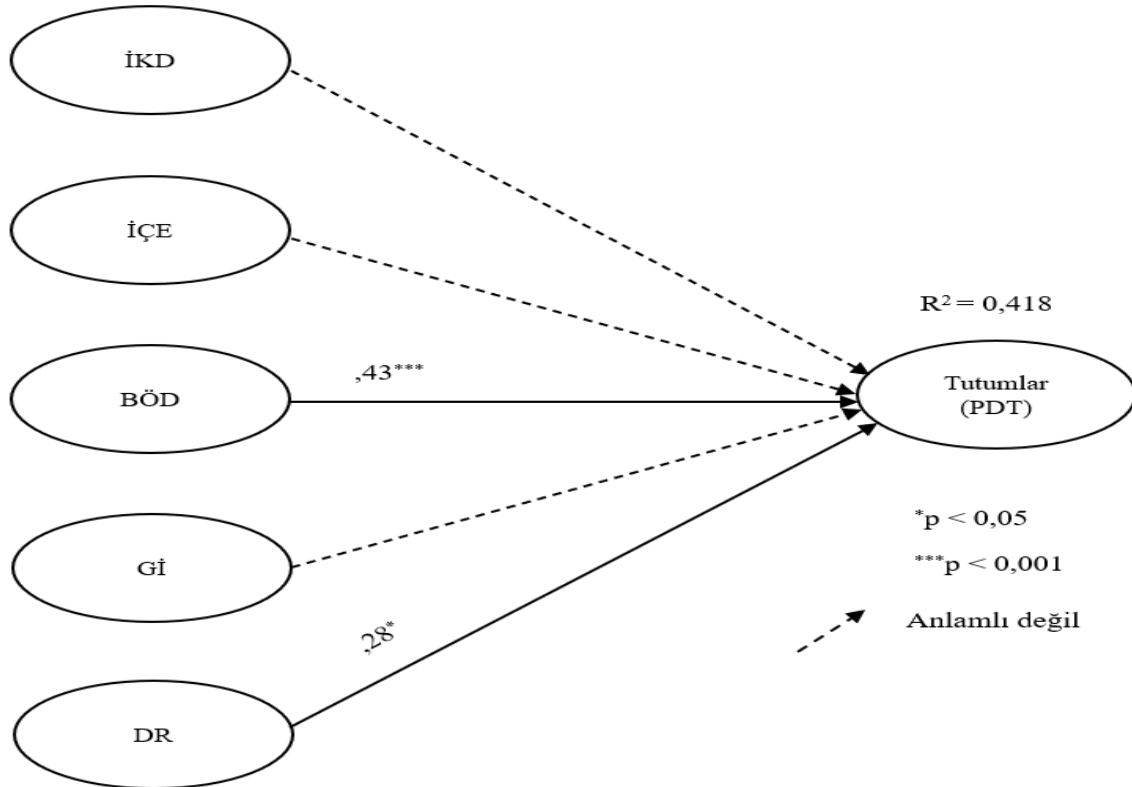
Benzersiz öğrenme deneyimi ile tutum yapısı arasında önerilen hipotezde ($\beta=0.43$, $p<.001$) olumlu bir ilişki olduğu saptanmıştır. Duygusal rekreasyon ile tutum yapısı arasında önerilen hipotezde ($\beta=0.28$, $p<.05$) olumlu bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ilgi çekici eğlence, geçici ilgi ve iç karartıcı deneyimler ile tutum arasındaki hipotezler desteklenmemiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Hipotezlerin Testi

Hipotezler	Model yolları	β coefficients	t-statistics	p	Sonuç
H1	İK \rightarrow TUT	-,18	-1,351	,177	Desteklenmedi
H2	İÇ \rightarrow TUT	,18	1,245	,213	Desteklenmedi
H3	BÖ \rightarrow TUT	,43	3,668	,000***	Desteklendi
H4	Gİ \rightarrow TUT	,11	,933	,351	Desteklenmedi
H5	DR \rightarrow TUT	,28	2,516	,012*	Desteklendi

Notlar: İKD=İç Karartıcı Deneyimler; TUT=Tutumlar; İÇE=İlgi Çekici Eğlence; BÖD=Benzersiz Öğrenme Deneyimi; Gİ=Geçici İlgi; DR=Duygusal Rekreasyon. * $p < 0.050$; *** $p < 0.001$; ns= no significant R^2 : TUT=0.418.

Modelde, bağımsız gizil değişken olan tutumların (TUT) %41,8'ini açıkladığı belirlenmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Kara turizm destinasyonlarını ziyaret eden kişiler bu yerlerle ilgili öğrenme, merak giderme, mirası keşfetme, felaketler, ölümler, normal üstü olarak adlandırılan olaylar, gizemler, kanlı efsaneler vb. özellikler aramaktadırlar (Allman 2017; Lewis vd., 2021; Schneider vd., 2021). Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde yapılan bu çalışmada motivasyonel belirleyicilere ait yapılar ile tutum arasındaki nedensel ilişkiler araştırılmıştır. Ampirik araştırmanın ilk anlamlı sonucu benzersiz öğrenme deneyimi yapısıdır. Raine (2013) teorisinde bireylerin, geçmişte ziyaret ettikleri destinasyonda gerçekte neler olup bittiğine dair tarihsel öğrenme deneyimi kazanmak için olayların yaşandığı yerleri ziyaret ettiğinden söz etmektedir. Bu bağlamda insanlar trajik olayların yaşandığı tarihsel destinasyonları her zaman merak etmişlerdir ve ziyaretçilerin bu tür destinasyonları ziyaret etmelerinin nedeni bu olumsuzluklardan ziyade benzersiz öğrenme deneyimi kazanmak istemeleridir (Raine, 2013; Allman, 2017). Ayrıca Farmaki (2013)'e göre birçok turist müzeleri eğitim amacıyla ziyaret ettiğini ve eğitim amacıyla ziyaret edilen müzelere ölüm kavramının dahil edileceğinden söz etmiştir. Mevcut çalışmada, benzersiz öğrenme deneyimi ile tutum arasındaki ilişki (H3) desteklenmiştir. Bu bulgu Schneider vd. (2021)'nin sonuçlarıyla örtüşmektedir. Ancak Allman (2017) ve Lewis vd. (2021) tarafından gerçekleştirilen araştırmaların bulguları ile örtüşmemektedir. Kara turizm destinasyonlarını ziyaret eden bireyler benzer ilgi alanlarına sahip insanlarla tanışma ve duygusal olarak tazelenme şansı elde edebilmektedirler (Hosany vd., 2021; Zhang vd., 2021; Schneider vd., 2021). Ziyaretçi ya da turistlerin aktivitelerinin her aşamasını etkileyen duygusal rekreasyon yapısı ile tutum arasındaki ilişki (H5) desteklenmiştir. Bu sonuç Schneider vd. (2021)'nin sonuçları ile örtüşmemektedir. Eğlence değeri olan ve yeni, sıra dışı bir şey denemek için ziyaret ettikleri yerle duygusal bağ anlamına gelen ilgi çekici eğlence yapısı ile tutum arasındaki ilişki (H2) desteklenmemiştir. Ancak tutumlar ile ilgi çekici eğlence arasında pozitif bir yön vardır. Sonuçlar Allman, (2017), Schneider vd., (2021) ve Lewis vd., (2021)'in sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Bireyin ailesi/arkadaşları ile kişisel olarak kendini güvende hissettiği ve doğal manzara ile keyifli vakit geçirme fırsatını ifade eden geçici ilgiyi Raine (2013) bazı gezginler ve rekreatif faaliyette bulunmak isteyen turist ya da ziyaretçiler muhtemelen kara turizm destinasyonu aramadıkları ve bunun yerine günlük hayattan kaçmak için "tesadüfi" bir destinasyon aradıkları olarak tanımlamıştır. Geçici ilgi yapısı ile tutum arasındaki ilişki (H4) analizler sonucu desteklenmemiştir. Ancak aralarındaki ilişki pozitif yönlüdür. Bu bulgu, Schneider vd., (2021) ile örtüşürken Allman, (2017) ile Lewis vd., (2021)'in elde ettikleri bulgular ile örtüşmemektedir. Allman (2017)'a göre turistlerin ya da ziyaretçilerin merakı tatmin eden deneyimler aradıkları, sıra dışı olayların yaşandığı bilindik yerleri ziyaret etmek ve bu yerlere karşı olan hayranlıklarını gidermek olarak adlandırılan iç karartıcı deneyim yapısı ile tutum arasındaki ilişki (H1) desteklenmemiştir. İç karartıcı deneyimler ile tutumlar arasında negatif bir ilişki görülmüştür. Araştırma sonucu Allman (2017), Schneider vd., (2021) ve Lewis vd., (2021)'in sonuçlarıyla örtüşmemektedir.

Teorik ve Pratik Katkılar

Bu araştırma, kara turizm motivasyon yapısını PDT ile ilişkilendirerek ziyaretçilerin tutumlarını açıklamaya yönelik gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın kara turizmi bağlamında literatüre çeşitli yönlerden teorik katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İlk olarak bu çalışma, kara turizm destinasyonlarında ziyaretçilerin seyahat tutumlarını incelemek için PDT modelinin uygulanabilirliğine dair kanıt sağlamıştır. PDT modeli, ziyaretçilerin seyahat niyetlerini veya davranışlarını açıklamak için önceki çalışmalarda sıklıkla kullanılmış olmasına rağmen, teoriyi kara turizm bağlamında uygulayan çalışmalar sınırlı kalmıştır. İkinci olarak, Türkiye'de kara turizm ziyaretçilerinin tutumlarını inceleyen ampirik bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, bu çalışma, PDT'nin tutum yapısını kara turizmde motivasyonel belirleyiciler yapılarıyla entegre ederek turistlerinin tutumlarını açıklamaya yönelik kapsamlı bir girişimdir. Son olarak araştırmada kullanılan yapılar, farklı yapılarla ve çeşitli destinasyonlarda test edilebilir, böylece kara turizm destinasyonlarını ziyaret eden turistler hakkında daha çok bilgi elde edilmesi sağlanabilir.

Araştırma sonuçları, kara turizm sektöründeki uygulayıcılara ve politika yapıcılara da pratik yönlerden faydalar sağlayabilir. Yakın tarihimizde siyaset, edebiyat gibi birçok alanda derin izler bırakan Ulucanlar Cezaevi Müzesi'ni ziyaret eden kişiler için cezaevinin benzersiz bir öğrenme deneyimi sunduğu ve ziyaretçilerin duygusal yenilenmelerine olanak sağladığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Ayrıca geçici ilgi ve ilgi çekici eğlence yapısı da tutumlarla pozitif ilişkidir. Bu bağlamda kara turizm destinasyonunu ziyaret eden kişilerin, ziyaretlerinde birçok neden vardır ve bu sonuç genel literatür ile örtüşmektedir (Bissell, 2009; Allman, 2017; Lewis vd., 2021; Schneider vd., 2021). Kara turizm ile ilgili politika yapıcılar ve turizm pazarlamacıları, ziyaretçilerin destinasyonu birçok nedene bağlı olarak ziyaret ettiklerini fark etmelidirler. Benzersiz öğrenme deneyimi ile duygusal yakınlık sağladığından dolayı müzeyi ziyaret eden kişilere müze tarafından rehberler sağlanabilir. Ayrıca ziyaretçilerin duygusal olarak birbirlerine karşı kendilerini yakın hissetmelerinden dolayı benzersiz öğrenme deneyimine bağlı olarak grup halinde turlar düzenlenebilir. Ayrıca rehberler ve müze çalışanları tarafından ziyaretler sırasında ziyaretçilerin mekanla ve olaylarla kurmuş olduğu duygusal güçlü bağlara dikkat edilmelidir. Bilgi aktarılırken ziyaretçilere karşı son derece hassas olunmalıdır. Ziyaretçilerin yaşamış oldukları güçlü duygusal etkenlerden dolayı birbirlerine karşı olan tutumlarına da dikkat edilmelidir.

Araştırmanın en büyük sınırı şiddet ve ölüm düzeyine göre farklılıklar gösteren kara turizm, bu çalışmada sadece Ulucanlar Cezaevi Müzesi ile sınırlandırılmıştır. Bir başka sınır katılımcıların yalnızca değerlendirmelerinin ölçülmesidir. İleride yapılacak çalışmalarda niyet, öznel norm, algılanan davranışsal kontrolün ölçülmesi önerilmektedir. Ayrıca müzeyi araştırmaya katılanların yarısından çok daha fazlası 35 yaşın altındadır. Gelecekte müzeleri ziyaret edecek kişilerin sayısının daha da artacağı

düşünülmektedir. Bu bağlamda kara turizmle ilgili daha çok çalışma yapılması ve kara turizme katılanların özelliklerinin daha çok belirlenmesi önerilmektedir.

Dünyada kara turizmi konu edinen çalışmalar son zamanlarda artmış olmasına rağmen bu konunun Türkiye’de özellikle ampirik olarak incelenmesi yetersiz kalmıştır. Bu nedenle mevcut çalışmada, Ulucanlar Cezaevi Müzesi’ni ziyaret edenlerin davranışlarını açıklayabilmek için PDT’nin tutum yapısı ile beş kara turizm yapısı (iç karartıcı deneyim, ilgi çekici eğlence, benzersiz öğrenme deneyimi, geçici ilgi ve duygusal rekreasyon) arasındaki nedensel ilişkilerin açıklanması amaçlanmıştır. Bu amaçla müzeyi ziyaret eden 366 kişiye anket uygulanarak veriler toplandı. Elde edilen veriler YEM ile analiz edilerek araştırmada öne sürülen beş hipotez test edildi. Bulgular, benzersiz öğrenme deneyimi ve duygusal rekreasyon yapılarının ziyaretçilerin tutumları üzerinde güçlü bir belirleyici yapı olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar bu tür destinasyonları ziyaret etmeye niyetli turistlerin davranışlarının açıklanmasında önerilen modelin kullanılabileceğini destekler niteliktedir. Son olarak kara turizm konusunun, farklı yapı ve modellerle ele alınarak dahada derinleştirilmesi ve detaylı olarak incelenmesi objektif sonuçlara ulaşmak adına önemli olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Teşekkür: Katkılarından dolayı hakemlere teşekkür ederiz.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Bilgilendirilmiş Onam Formu: Tüm taraflar kendi rızaları ile çalışmaya dâhil olmuşlardır.

Etik Kurul Onayı: Ardahan Üniversitesi Bilimsel Bilimsel Yayın ve Etik Kurulu’ndan 04/01/2023 tarih ve E-67796128-000-2200042058 sayılı karar numarası ile izin alınmıştır.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Veri Kullanılabilirlik Beyanı: Araştırma verileri paylaşılmamıştır.

KAYNAKÇA

- Abraham, V., Pizam, A., & Medeiros, M. (2022). The impact of attitudes, motivational factors, and emotions on the image of a dark tourism site and the desire of the victims’ descendants to visit it. *Journal of Heritage Tourism*, 17(3), 264–282. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2021.1955892>
- Abranja, N. (2012). *Gestão de Agências de viagens e turismo*. Lisboa: Lidel.
- Allman, H. R. (2017). Motivations and intentions of tourists to visit dark tourism locations. *Graduate Theses and Dissertations*, 15243. DOI: <https://doi.org/10.31274/etd-180810-4871>
- Altındağ Belediyesi. (2023). Ulucanlar’a ziyaretçi akını. <https://altindag.bel.tr/#!haberler/ulucanlara-ziyaretci-akini-22->

- Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103(3), 411. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.103.3.411>
- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211. [https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
- Bagozzi, R. P., & Yi, Y. (2012). Specification, evaluation, and interpretation of structural equation models. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 40(1), 8–34. <https://doi.org/10.1007/s11747-011-0278-x>
- Biran, A., Poria, Y., & Oren, G. (2011). Sought experiences at dark heritage sites. *Annals of Tourism Research*. 38, 820-841. DOI: 10.1016/j.annals.2010.12.001.
- Bissell, L. J. (2009). *Understanding Motivation and Perception at Two Dark Tourism Attractions in Winnipeg*. MB, Thesis, University of Manitoba, Print.
- Blackford, M. (2005). Tourism, the environment and the military: The case of Guam. *Business and Economic History Online*, 3: 1-6.
- Blom, T. (2000). Morbid tourism: a postmodern market niche with an example from Althorp. *Norsk-Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*, 54(1), 29-36.
- Bulut, Z., & İli Demirel, N. (2022). Türkiye ve dünyadaki “hüzün turizmi” çalışmalarının bibliyometrik analizi. *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(1), 67-88.
- Çetinsöz, B. C. (2017). Karanlık (Dark) alanları ziyaret eden yerli turistleri motive eden etmenler: Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesine yönelik bir içerik analizi. *II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Alanya.
- Davies, O. (2007). *The haunted: A social history of ghosts*. London: Palgrave Macmillan.
- Dil, Ş. M., Yıldırım, S., E., & Koç, Y., D. (2016). Planlanmış Davranış Teorisi Çerçevesinde Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma Sürecinin İrdelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 451- 457.
- Dunne, G. (2009). *Motivation and decision making in city break travel: The case of Dublin*. Saarbrücken: VDM Publishing.
- Eren, E. (2013). *Yönetim ve organizasyon (çağdaş ve küresel yaklaşımlar)*. (11. Baskı), İstanbul: Beta.
- Farmaki, A. (2013), Dark tourism revisited: a supply/demand conceptualisation. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 7(3), 281-292.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1981). Attitudes and voting behavior: An application of the theory of reasoned action. In G. M. Stephenson & J. M. Davis (Eds.), *Progress in Applied Social Psychology* (Vol. I, pp. 253-313). London: Wiley.
- Foley, M. & Lennon, J. J. (1996). JFK and Dark tourism: A Fascination with assassination. *International Journal of Heritage Studies*, 2(4):198-211.
- Fonseca, A. P., Seabra, C., & Silva, C. (2016). Typologies and sites. *Journal and Tourism Research Hospitality S2-002*. <https://doi.org/10.4172/2324-8807.S2-002>

- Fraiz, J. A. (2015)., The constant evolution of tourism: Innovation, technology, new products and experiences. *PASOS. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 3(4), 739-740.
- Fridgen, J. D. (1996). *Dimensions of tourism*. MI: Butterworth- Heinemann.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (1998). *Multivariate data analysis* (Vol. 5, Issue 3). Prentice hall Upper Saddle River, NJ.
- Han, H., & Kim, Y. (2010). An Investigation of Green Hotel Customers' Decision Formation: Develeoping an Extended Model of the Theory of Planned Behavior. *International Journal of Hospitality Management*, 29, 659-668.
- Henseler, J., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43(1), 115– 135. <https://doi.org/10.1007/s11747-014-0403-8>
- Hosany, S., Martin, D., & Woodside, A. G. (2021). Emotions in Tourism: Theoretical Designs, Measurements, Analytics, and Interpretations. *Journal of Travel Research*, 60(7), 1391–1407. <https://doi.org/10.1177/0047287520937079>
- Howell, T. J., McLeod, E. M., & Coleman, G. J. (2019). When zoo visitors “connect” with a zoo animal, what does that mean?. *Zoo Biology*, 38, 461–470. <https://doi.org/10.1002/zoo.21509>
- Hyde, K. F., & Harman S. (2011). Motives for a Secular Pilgrimage to the Gallipoli Battlefields. *Tourism Management*, 32(6), 1343-1351.
- Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1996). *LISREL 8: User's reference guide*. Scientific Software International.
- Kanbur, E. (2021). *A ve B kişilik tiplerinin hüüzün turizmi deneyimlerine etkisi: Tarihi Sinop Cezaevi Müzesi*. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu.
- Karataş, M., & Babür, S. (2013). Gelişen dünyada turizm sektörünün yeri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15-24.
- Kılıç, B., & Akyurt, H. (2011). Destinasyon imajı oluşturmada hüüzün turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 10(1), 209-232.
- Kim, JY., Choi, HJ. (2021). The Influence of Dark Tourism Visitors' Motivation, Authenticity, Emotion, Satisfaction and Attitude Change: Focus on Seodaemun Prison History Hall. *The Journal of the Korea Contents Association*, 194- 204. <https://doi.org/10.5392/JKCA.2021.21.03.194>
- Kline, R. B. (1998). Software review: Software programs for structural equation modeling: Amos, EQS, and LISREL. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 16(4), 343–364. <https://doi.org/10.1177/073428299801600407>
- Koçel, T. (2013). *İşletme yöneticiliği*. (14. Baskı). İstanbul: Beta
- Lanouar, C., & Goaid, M. (2018). Tourism, terrorism and political violence in Tunisia: Evidence from Markov-switching models. *Tourism Management*. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.09.002>

- Le, D. T., & Pearce, D. G. (2011). Segmenting visitors to battlefield sites: International visitors to the former demilitarized zone in Vietnam. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 28(4), 451–463.
- Lennon, J. J. (2017). Conclusion: dark tourism in a digital post-truth society. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 9 (2), 240-244.
- Lennon, J., & Foley, M. (1999), Interpretation of the unimaginable: the U.S. Holocaust Memorial Museum, Washington, D.C. and 'dark tourism'. *Journal of Travel Research*, 38, 46-50.
- Lennon, J., & Foley, M. (2000). *Dark tourism: the attraction of death and disaster*. New York: TJ International.
- Lewis, H., Schrier, T., & Xu, S. (2022). Dark tourism: motivations and visit intentions of tourists. *International Hospitality Review*, 36(1), 107-123. <https://doi.org/10.1108/IHR-01-2021-0004>
- Light, D. (2017). Progress in dark tourism and thanatourism research: an uneasy relationship with heritage tourism. *Tourism Management*, 61, 275-301. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264079.013.212>
- Ma, J., Gao, J., Scott, N., & Ding, P. (2013). Customer delight from theme park experiences: The antecedents of delight based on cognitive appraisal theory. *Annals of Tourism Research*, 42, 359–381.
- Malone, S., McCabe, S., & Smith, A. (2014). The role of emotion in ethical consumption. *Annals of Tourism Research*, 44, 241–254.
- Martin, D. S., Ramamonjariavelo, Z., & Martin, W. S. (2011). MEDTOUR: A Scale for Measuring Medical Tourism Intentions. *Tourism Review*, 66(1), 45-56.
- Miles, W. (2002). Auschwitz: museum interpretation and darker tourism. *Annals of Tourism Research*, 29(4), 1175-1178.
- Millán, M. G. D., Millan Vazquez de la Torre, M. G., & Hernandez Rojas, R. (2021). Dark tourism in Southern Spain (Córdoba): An analysis of the demand. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(5), 2740. <https://doi.org/10.3390/ijerph18052740>
- Moutinho, L. (2000) *Trends in tourism*. CABI Books. CABI.
- Nawijn J., Isaac R. K., Gridnevskiy K., & van Liempt A. (2018). Holocaust Concentration Camp Memorial Sites: An Exploratory Study into Expected Emotional Response. *Current Issues in Tourism*, 21 (2), 175–90.
- Özdemir, F., & Çakmak, T. F. (2022). Hüzün turizmi üzerine bibliyometrik bir analiz. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 389-406. <https://doi.org/10.32572/guntad.1026021>
- Özer, L., Kement, Ü., & Gultekin, B. (2015). Genişletilmiş Planlanmış Davranış Teorisi Kapsamında Yeşil Yıldızlı Otelleri Tekrar Ziyaret Etme Niyeti. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(33), 59-85.
- Öztürk, A. (2016). *Hüzün turizmi katılımcılarının kişilik özellikleri, motivasyonları ve memnuniyetleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Poria, Y., Reichel, A., & Biran, A. (2006), Heritage site perceptions and motivations to visit. *Journal of Travel Research*, 44, 318-326.
- Portela, D. M. P. (2012). Contributo das técnicas de análise fatorial para o estudo do programa. *Ocupação Científica de Jovens nas Férias, Universidade aberta 2010*.
- Qian, L., Zheng, C., Wang, J., Pérez Sánchez, M. D L Á., Parra López, E. and Li, H. (2022). Dark tourism destinations: the relationships between tourists' on-site experience, destination image and behavioural intention. *Tourism Review*, 77(2), 607-621.
- Raine, R. (2013). A dark tourist spectrum. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 7(3), 242-256.
- Rojek, C. (1993). *Ways of escape: Modern transformations in leisure and travel*. Palgrave Macmillan.
- Rucinska, D., & Lechowicz, M. (2014). Natural hazard and disaster tourism. *Miscellanea Geographica - Regional Studies on Development*, 18, 17-25.
- Ryan, C. (2005). Introduction. Tourist-host nexus. Research considerations. C. Ryan and M. Aicken (Eds.), *Indigenous tourism: The commodification and management of culture*. Elsevier: Oxford. 1-15.
- Sarı-Gök, H., Aylan, F. K. & Şalvarcı, S. (2021). Yalnız seyahat eden turistlerin seyahat motivasyonu ve deneyimi: Z kuşağı örneği. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 16 (62), 698-717. DOI: 10.19168/jyasar.826883
- Schneider, A., Anghel-Vlad, S., Negruț, L., Goje, G., & Para, I. (2021). Tourists' motivations for visiting dark tourism sites. Case Of Romania. *The Annals of the University of Oradea. Economic Sciences*, 140-150.
- Schumacker, R. E., & Beyerlein, S. T. (2000). Confirmatory factor analysis with different correlation types and estimation methods. *Structural Equation Modeling*, 7(4), 629-636.
- Seaton, A. (1996). Guided by the dark: from thanatopsis to thanatourism. *International Journal of Heritage Studies*, 2,234-244. DOI: <https://doi.org/10.1080/13527259608722178>.
- Seaton, A., & Lennon, J. J. (2004). Thanatourism in the early 21st century: moral panics, ulterior motives and ulterior desires. Singh, T. (Ed.). *New Horizons in Tourism: Strange Experiences and Stranger Practices*. CABI Publishing, Cambridge, MA, pp. 63-82.
- Sezen Doğancılı, O., & Civelek Oruç, M. (2016). Cezaevlerinin müzeye dönüşüm süreci: Sinop Cezaevi örneği . *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (12), 268-284. <https://doi.org/10.17828/yalovasosbil.234221>
- Sharpley, R. (2009). *Tourism, development and the environment: beyond sustainability?*. London: Earthscan.
- Sharpley, R., & Stone, P. (2009). *The darker side of travel: The theory and practice of dark tourism*. Channel View Publications, Bristol.
- Siddiqui K. (2013). Heuristics for sample size determination in multivariate statistical techniques. *World Appl Sci J.*, 27(2), 285-287.
- Stone, P. R. (2005). Consuming dark tourism-a call for research. *e-Review of Tourism Research*, 3 (5), 109-117.

- Stone, P. R. (2006). A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre-related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism: An Interdisciplinary International Journal*, 52,145–160.
- Stone, P. R., & Sharpley, P. (2008). Consuming Dark Tourism: A Thanatological Perspective. *Annals of Tourism Research*, 35 (2), 574-595.
- Strange, C., & Kempa, M. (2003). Shades of dark tourism: Alcatraz and Robben Island. *Annals of Tourism Research*, 30(2), 386-405. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(02\)00102-0](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(02)00102-0).
- Tarlow, P. (2005). Dark tourism: the appealing 'dark' side of tourism and more" in: Novelli, Marina (ed.) *Niche Tourism Contemporary Issues, Trends and Cases*, (pp. 47-58), Oxford: Elsevier.
- The San Fransisco Standard. (2023). Prison, Military Base, Bird Sanctuary: Alcatraz Still Fascinates Tourists 50 Years On. <https://sfstandard.com/2023/10/25/alcatraz-tours-50-years>
- Thomas, T. R. (2009). Engaging Auschwitz: an analysis of young travellers' experiences of holocaust tourism. *Journal of Tourism Consumpt Practice*, 1, 1-52.
- Timothy, D. J. & Boyd, S. W. (2003). *Heritage tourism*. Harlow: Prentice Hall.
- Ulucanlar Cezaevi Müzesi. (2022). <https://www.ulucanlarcezaevimuzesi.com.tr>: <https://www.ulucanlarcezaevimuzesi.com.tr/tarihce/>
- Yazıt, H., & Bayram, E. G. (2022). Ziyaretçilerin Seyahat motivasyonu, memnuniyeti, tekrar ziyaret niyeti ve sadakat algısı ilişkisi. *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 103-121.
- Zhang, Y., Prayag, G., & Song, H. (2021). Attribution theory and negative emotions in tourism experiences. *Tourism Management Perspectives*, 40, 100904. ISSN 2211-9736. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2021.100904>
- Zhang, H., Yang, Y., Zheng, C., & Zhang, J. (2016), Too dark to revisit? The role of past experiences and intrapersonal constraints. *Tourism Management*, 54, 452-464.
- Zheng, C., Zhang, J., Qian, L., Jurowski, C., Zhang, H., & Yan, B. (2018). The inner struggle of visiting "dark tourism" sites: Examining the relationship between perceived constraints and motivations. *Current Issues in Tourism*, 21(15), 1710–1727. <https://doi.org/10.1080/13683500.2016.1220512>